

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ
П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА "ВОЛОХИ проти УКРАЇНИ"

(Заява № 23543/02)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

2 листопада 2006 року

Це рішення стає остаточним відповідно до умов, зазначених у п. 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Волохи проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

п. П. Лоренцен (P. Lorenzen), Голова,
п. К. Юнгвірт (K. Jungwiert),
п. В. Буткевич (V. Butkevych),
пані М. Цаца-Ніколовська (M. Tsatsa-Nikolovska),
п. Р. Маруст (R. Maruste),
п. Дж. Боррего Боррего (J. Borrego Borrego),
пані Р. Ягер (R. Jaeger), судді,
та пані К. Вестердік (C. Westerdiek), Секретар секції,
після обговорення у нарадчій кімнаті 30 серпня та 9 жовтня 2006 року,
виносить таке рішення, яке було прийняте в той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа порушена проти України за заявою (№ 23543/02), поданою до Суду відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) двома громадянами України — п. Ольгою Волох (далі — заявниця) та п. Михайлом Волохом (далі — заявник) 3 червня 2002 року.

2. Уряд України (далі — Уряд) був представлений його Уповноваженим — п. В. Лутковською з Міністерства юстиції.

3. 27 червня 2005 року Суд надіслав заяву на комунікацію до Уряду. Відповідно до п. 1 ст. 29 Конвенції Суд вирішив розглядати питання щодо прийнятності та суті заяви разом.

4. 1 квітня 2006 року ця справа була передана до новоствореної п'ятої секції (п. 5 та п. 1 правил 25 та 52 відповідно).

ЩОДО ФАКТІВ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявники народились у 1933 та 1961 роках відповідно та проживають в м. Полтаві.

A. Накладення арешту на кореспонденцію заявників

6. У травні 1996 року Полтавське міське управління МВС України в

Полтавській області (далі — ПМУ МВС України) порушило кримінальну справу відносно п. В. за ухилення від сплати податків. Пан В. є сином заявниці та братом заявника. 28 травня 1996 року відносно п. В. було обрано запобіжний захід у вигляді підписки про невиїзд.

7. В зв'язку з неявкою пана В. на допит та відсутністю відомостей щодо місця його перебування 4 вересня 1996 року було винесено постанову про взяття п. В. під варту.

8. 6 серпня 1997 року слідчий ПМС МВС України виніс постанову про накладення арешту на поштово-телеграфну кореспонденцію заявників та її виїмку (далі — постанова про накладення арешту на кореспонденцію), обґрунтовуючи таку дію наступним:

«Приватний підприємець п. В. протягом періоду з 1 січня 1994 року по 1 січня 1996 року умисно не сплатив податки до державного бюджету у сумі 12 889 грн¹, спричинивши державі шкоду та втрати в особливо великих розмірах.

28 травня 1996 року відносно п. В. було обрано запобіжний захід у вигляді підписки про невиїзд. Але на виклик слідчого п. В. не з'явився, його місцезнаходження на даний час не відомо. 4 вересня 1996 року відносно п. В. було обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

... про місце свого знаходження п. В. може повідомити свою матір та брата, використовуючи поштово-телеграфну кореспонденцію».

В постанові про накладення арешту на кореспонденцію не вказувався строк, на який накладався арешт.

9. 11 серпня 1997 року голова Жовтневого районного суду видав санкцію на накладення арешту. Заявники стверджували, що вони випадково дізнались про постанову в кінці 1998 року.

10. 4 травня 1998 року кримінальну справу, порушену проти п. В., було закрито в зв'язку із закінченням строків давності притягнення до відповідальності.

11. Відповідно до наданої заявниками інформації п. В. з'явився влітку 1998 року та зустрівся із слідчим, призначеним у його справі. Під час цієї зустрічі він дізнався про постанову про накладення арешту на кореспонденцію.

12. 28 травня 1999 року слідчий ПМС МВС України виніс постанову про зняття арешту з поштово-телеграфної кореспонденції заявників у зв'язку із закриттям кримінальної справи проти п. В. та відсутністю необхідності у подальшому перегляді кореспонденції заявників. Того ж дня голова Жовтневого районного суду санкціонував зняття арешту з поштово-телеграфної кореспонденції заявників.

13. Листом від 19 липня 1999 року прокуратура Полтавської області у відповідь на скаргу заявників повідомила, що постанова про накладення арешту на їх кореспонденцію була винесена на підставі

¹ 1 7045,09 доларів у 1996 році.

закону і, таким чином, підстави для притягнення посадових осіб до відповідальності відсутні.

14. Відповідно до наданої Урядом інформації 14 листопада 1999 року місцезнаходження п. В. було встановлено в ході розслідування.

15. Листом від 6 січня 2000 року у відповідь на скаргу п. В. щодо кримінальної справи, порушеної проти нього, Генеральна прокуратура між іншим (*inter alia*) повідомила, що постанова про накладення арешту на кореспонденцію була необґрунтованою.

16. Листом від 1 лютого 2000 року заявницю було повідомлено, що 15 серпня 1997 року (відповідно до наданої Урядом інформації 15 вересня 1997 року) адресований їй лист було переглянуто співробітниками правоохоронних органів, але, оскільки він не містив інформації щодо місцезнаходження п. В., його не було вилучено, а було передано до заявниці.

Б. Провадження щодо компенсації

17. 20 січня 2000 року заявники звернулись до начальника ПМУ МВС України, вимагаючи відшкодування шкоди, завданої накладенням арешту на їх кореспонденцію.

18. Листом від 27 січня 2000 року начальник ПМУ МВС України повідомив заявника, що постанова про накладення арешту на кореспонденцію була законною і, таким чином, підстави для відшкодування шкоди відсутні.

19. Листом від 19 листопада 2000 року начальник ПМУ МВС України повідомив заявника, що виїмка кореспонденції відбувалась у відповідності із законом та, оскільки кримінальна справа, порушена відносно його брата, закрита за nereабілітуючими обставинами, заявник не має права на компенсацію.

20. Листом від 21 листопада 2000 року прокуратура Полтавської області повідомила заявника, що питання про відшкодування компенсації належить до компетенції судів.

21. 18 лютого 2000 року заявники звернулись до Ленінського районного суду м. Полтави з позовною заявою до ПМУ МВС України про відшкодування моральної шкоди, завданої винесенням постанови про накладення арешту на їх кореспонденцію. Обґрунтовуючи свої вимоги, заявники посилались на лист Генеральної прокуратури від 6 січня 2000 року, де зазначалось, що постанова про накладення арешту на кореспонденцію була необґрунтованою.

22. 11 жовтня 2001 року Ленінський районний суд відмовив заявникам у задоволенні їх позовних вимог. Суд встановив, що постанова про накладення арешту на кореспонденцію заявників була законною та обґрунтованою і що кримінальну справу відносно п. В. було закрито за nereабілітуючих обставин. Крім того, заявники не

Рішення у справі "Волохи проти України"

довели, що вони зазнали моральної шкоди внаслідок перегляду їх кореспонденції. Суд вирішив, що вимоги заявників були необґрунтовані і що лист Генеральної прокуратури від 6 січня 2000 року не може бути підставою для присудження заявникам будь-якої компенсації. Таким чином, суд відхилив позовні вимоги заявників.

23. 8 січня 2002 року апеляційний суд Полтавської області залишив рішення суду першої інстанції без змін.

24. 9 лютого 2004 року колегія з трьох суддів Верховного Суду України відмовила в задоволенні касаційних скарг заявників.

II. ВІДПОВІДНЕ ВНУТРІШНЄ ЗАКОНОДАВСТВО

А. Конституція України

25. Відповідні положення Конституції України (вперше опублікована у друкованому виданні «Відомості Верховної Ради» від 23 липня 1996 року, № 30) передбачають наступне:

Стаття 31

«Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо».

Стаття 55

«Права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

... Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань».

Стаття 56

«Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень».

Глава XV

Перехідні положення

«13. Протягом п'яти років після набуття чинності цією Конституцією зберігається існуючий порядок арешту, тримання під вартою і затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, а також порядок проведення огляду та обшуку житла або іншого володіння особи».

Б. Кримінально-процесуальний кодекс України

26. Стаття 187 кодексу у редакції від 16 квітня 1984 року, яка була чинна в період, який розглядається (відповідний закон про внесення змін вперше було опубліковано у друкованому виданні «Верховна Рада Української РСР», 1984 року, № 18), передбачала наступне:

Накладення арешту на кореспонденцію і виїмка її в поштово-телеграфних установах

«Накладення арешту на кореспонденцію і виїмка її в поштово-телеграфних установах може провадитись тільки з санкції прокурора або його заступника чи за постановою суду.

Про накладення арешту на поштово-телеграфну кореспонденцію і виїмку її слідчий складає постанову. У цій постанові слідчий пропонує поштово-телеграфній установі затримувати зазначену в постанові кореспонденцію і надсилати йому про це відповідні повідомлення. Виїмка кореспонденції проводиться в присутності двох представників поштово-телеграфної установи, про що складається протокол.

Накладення арешту на кореспонденцію скасовується постановою слідчого, коли в застосуванні цього заходу відпаде потреба».

(Ця стаття була суттєво змінена у червні 2001 року)

В. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року

27. Відповідні положення Закону (вперше опублікований у офіційному виданні «Голос України», від 27 березня 1992 року, № 56) передбачали наступне:

Стаття 6

Підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності

«Підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності є:

1) наявність достатньої інформації ... про:

— осіб, які готують або вчинили злочин;

— осіб, які переховуються від органів розслідування, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання;...

Забороняється приймати рішення про проведення оперативно-розшукових заходів при відсутності підстав, передбачених у цій статті».

Стаття 8

Права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність

«Оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності ... надається право:

Рішення у справі "Волохи проти України"

10) контролювати шляхом відбору за окремими ознаками телеграфно-поштові відправлення;...»

Стаття 9

Гарантії законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності

«...Під час здійснення оперативно-розшукової діяльності не допускається порушення прав і свобод людини та юридичних осіб. Окремі обмеження цих прав і свобод мають винятковий і тимчасовий характер і можуть застосовуватись лише за рішенням суду щодо ... у випадках, передбачених законодавством України, з метою захисту прав і свобод інших осіб, безпеки суспільства. ...

При застосуванні оперативно-розшукових заходів працівники оперативних підрозділів зобов'язані враховувати їх відповідність ступеню суспільної небезпеки злочинних посягань та загрози інтересам суспільства і держави.

У випадках порушення прав і свобод людини або юридичних осіб ... Міністерство внутрішніх справ України ... зобов'язані невідкладно поновити порушені права і відшкодувати заподіяні матеріальні та моральні збитки в повному обсязі».

Г. Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину неправопосередніми діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» від 1 грудня 1994 року

28. Відповідні положення Закону (вперше опублікований у друкованому виданні «Відомості Верховної Ради України» від 3 січня 1995 року, № 1), передбачали наступне:

Стаття 1

«Відповідно до положень цього Закону підлягає відшкодуванню шкода, завдана громадянину внаслідок:

... 3) незаконного проведення оперативно-розшукових заходів...»

Стаття 2

«Право на відшкодування шкоди в розмірах і в порядку, передбачених цим Законом, виникає у випадках:

постановлення виправдувального вироку суду;

закриття кримінальної справи за відсутністю події злочину, відсутністю у діянні складу злочину

або недоведеністю участі обвинуваченого у вчиненні злочину;

відмови в порушенні кримінальної справи або закриття кримінальної справи з підстав, зазначених у пункті 2 частини першої цієї статті;

закриття справи про адміністративне правопорушення».

Стаття 3

Рішення у справі "Волохи проти України"

«У наведених в статті 1 цього Закону випадках громадянинові відшкодовуються (повертаються):

5) моральна шкода».

Стаття 4

«... Відшкодування моральної шкоди провадиться у разі, коли незаконні дії органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду завдали моральної втрати громадянину, призвели до порушення його нормальних життєвих зв'язків, вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя.

Моральною шкодою визнаються страждання, заподіяні громадянину внаслідок фізичного чи психічного впливу, що призвело до погіршення або позбавлення можливостей реалізації ним своїх звичок і бажань, погіршення відносин з оточуючими людьми, інших негативних наслідків морального характеру».

ЩОДО ПРАВА

29. Заявники скаржились на порушення їх прав на повагу до кореспонденції, що гарантується статтею 8 Конвенції. Посилаючись на статтю 13 Конвенції, заявники стверджували, що вони не мали ефективних засобів захисту для визнання втручання у їх права незаконним та отримання компенсації. Цими положеннями у відповідній частині передбачають наступне:

Стаття 8

«1. Кожен має право на повагу до ... своєї кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

Стаття 13

«Кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження».

I. ЩОДО ПРИЙНЯТНОСТІ

A. Попередні заперечення Уряду

30. Уряд надав попередні зауваження щодо невичерпання заявниками національних засобів захисту відносно періоду з 4 травня

1998 до 4 травня 1999 років. Він стверджував, що провадження, розпочате заявниками щодо відшкодування шкоди, відносилось тільки до періоду з 6 серпня 1997 року до 4 травня 1998 року, оскільки заявники скаржились не тільки щодо незаконності постанови про накладення арешту на їх кореспонденцію, а й щодо незаконності порушення кримінальної справи, в межах провадження якої і було винесено постанову.

31. Заявники не погодились з цим твердженням.

32. Суд повторює, що Уряд, висловлюючи заперечення щодо вичерпання засобів захисту, має довести Суду, що засіб захисту у відповідний час був ефективним як з теоретичного, так і з практичного погляду, тобто що він був доступним та таким, що може забезпечити відшкодування шкоди, про яку заявляє заявник, і запропонувати розумні перспективи досягнення успіху (див. рішення у справі *Selmouni v. France*, № 25803/94, п. 76, ЄСПЛ 1999-V).

33. Суд зауважує, що у цій справі Уряд стверджує, що скарги заявників, подані до судових органів, стосувались тільки частини, а не всього періоду, протягом якого діяла постанова про накладення арешту на кореспонденцію. Уряд не навів жодного іншого засобу захисту, окрім того, який був використаний заявниками.

34. На думку Суду, ефективність останнього засобу захисту доцільніше розглядати за статтею 13 Конвенції, на яку посилались заявники.

Б. Відповідність правилу *ratione temporis*

35. Суд зауважує, що постанова про накладення арешту на кореспонденцію була винесена 6 серпня 1997 року і, таким чином, не підпадає під його юрисдикцію *ratione temporis*. Проте основний період дії цієї постанови припадав на період після 11 вересня 1997 року, дати набрання Конвенцією чинності для України. Однак Суд, оцінюючи, чи відповідало втручання у право заявників на повагу до кореспонденції вимогам п. 2 статті 8 Конвенції, буде приймати до уваги події, які передували зазначеній даті, включаючи постанovu про накладення арешту на кореспонденцію.

В. Дотримання правила шестимісячного строку

36. Суд зауважує, що у скарзі за статтею 13 Конвенції, а саме відносно неефективності провадження щодо відшкодування шкоди, заявники стверджували про відсутність ефективного засобу захисту. Таким чином, виникає питання, чи подали заявники скаргу в межах шестимісячного строку, як цього вимагає п. 1 статті 35 Конвенції.

37. Суд зазначає, що скарга була подана 3 червня 2002 року. Відповідно до усталеної практики Суду у разі відсутності національних засобів захисту шестимісячний період починається з дати події, яка оскаржується. Проте у справах, в яких заявник спочатку використав засіб захисту і тільки пізніше дізнався або мав би дізнатись про обставини, за яких цей засіб був неефективним, можуть застосовуватись спеціальні застереження. В таких випадках шестимісячний строк може обчислюватись з часу, коли заявник дізнався або мав би дізнатись про такі обставини (див., серед інших, рішення у справі *Laçin v. Turkey* від 15 травня 1995 року, № 23654/94, DR 81-B, с. 31).

38. Суд зауважує, що заявники вживали заходів для привернення уваги національних органів до своїх скарг. Зокрема, 18 лютого 2000 року заявники звернулись до Ленінського районного суду м. Полтави з позовною заявою до ПМУ МВС України про відшкодування моральної шкоди, завданої втручанням у їх право на повагу до кореспонденції, відповідно до Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду». Уряд стверджував, що цей засіб захисту був ефективний стосовно скарг заявників за статтею 8 Конвенції. Більше того, відповідно до національного законодавства, зокрема ст. 55 та ст. 56 Конституції та ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (див. пп. 25 та 27), кожний може оскаржити незаконні дії правоохоронних органів до суду, і єдиний порядок, на який посилались заявники у своїх зауваженнях, наданих Суду, був порядок, передбачений вищевказаним Законом «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду». 11 жовтня 2001 року суд першої інстанції відхилив позов заявників як необґрунтований, а не на підставі того, що вищевказаний Закон не застосовувався до оскаржуваних подій. 8 січня 2002 року апеляційний суд залишив рішення суду першої інстанції без змін (див. пп. 22 та 23 вище).

39. Можна було б стверджувати, що на той час заявники мали сумніватись у ефективності такого засобу захисту. Дійсно, вони подали свою скаргу до Суду протягом шестимісячного періоду після рішення апеляційного суду, в той час коли провадження ще тривало у Верховному Суді України.

40. Суд вважає, що за обставин цієї справи заявникам не можна докоряти, що вони використовували засіб захисту, який оскаржувався, до подання їх скарги до Суду. Суд доходить висновку, що заявники дотримались шестимісячного строку для подання їх скарги.

Г. Висновок

41. Суд зазначає, що скарга не є очевидно необґрунтованою у сенсі п. 3 статті 35 Конвенції. Суд далі зауважує, що скарга не є неприйнятною за будь-яких інших підстав. Таким чином, вона оголошується прийнятною.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

A. Чи відбулось втручання у право заявників

42. Сторонами не оспорювався той факт, що постанова про накладення арешту на кореспонденцію заявників становить «втручання органів державної влади», передбачене п. 2 ст. 8 Конвенції, у право заявників на повагу до їх кореспонденції, яке гарантується п. 1 ст. 8.

Б. Чи було втручання виправданим

43. Головне питання полягає в тому, чи може вищевказане втручання бути виправданим у сенсі п. 2 ст. 8. Оскільки цей пункт передбачає обмеження права, гарантованого Конвенцією, він має чітке тлумачення. Суд повторює, що повноваження державних органів на проведення таємного спостереження за громадянами в ході кримінального розслідування визнаються Конвенцією в тій мірі, в якій вони є абсолютно необхідними (див. *mutatis mutandis*, рішення у справі *Klass and Others v. Germany*, від 6 вересня 1978 року, п. 42).

44. Таке втручання не порушує статтю 8, якщо воно здійснюється «згідно із законом», переслідує законну мету відповідно до пункту 2 та якщо воно є необхідним у демократичному суспільстві задля досягнення цієї мети.

45. Уряд стверджував, що постанова про накладення арешту на кореспонденцію заявників була винесена відповідно до статті 187 Кримінально-процесуального кодексу. Заявники не оспорювали це твердження, але зазначили, що статтю 31 Конституції дотримано не було.

46. Суд зауважує, що стаття 31 Конституції України, стаття 187 Кримінально-процесуального кодексу України та стаття 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачають можливість накладення арешту на кореспонденцію в ході кримінального провадження та оперативно-розшукової діяльності (див. пп. 25–27 вище).

47. Таким чином, існувала законна підстава для такого втручання.

48. Суд вважає, що вимога «доступності закону» була дотримана, оскільки всі вказані нормативні акти були опубліковані (див. пп. 25–27).

49. Щодо вимоги «передбачуваності», Суд повторює, що норма права є «передбачуваною», якщо вона сформульована з достатньою чіткістю, що дає змогу кожній особі — у разі потреби за допомогою відповідної консультації — регулювати свою поведінку. Суд наголошував на важливості цього принципу стосовно таємного спостереження наступним чином (див. рішення у справі *Malone v. United Kingdom*, від 2 серпня 1984 року, п. 67, рішення у справі *Amann v. Switzerland*, № 27798/95, п. 56, ЄСПЛ 2000-II):

«Суд завжди дотримувався думки, що словосполучення «згідно із законом» не просто відсилає до національного законодавства, а й пов'язане з вимогою якості «закону», тобто вимогою дотримання принципу «верховенства права», про що прямо говориться у преамбулі Конвенції... Отже, цей вислів означає — і це впливає з предмета і мети статті 8,— що в національному законодавстві має існувати засіб правового захисту від свавільного втручання державних органів у права, гарантовані пунктом 1... Ризик такої свавільності є особливо очевидним в умовах, коли повноваження виконавчої влади здійснюються таємно...

... Оскільки здійснювані на практиці заходи таємного спостереження за обміном інформації є закритими для їх ретельного аналізу з боку осіб, яких це стосується, або з боку громадськості загалом, надання правової дискреції органам виконавчої влади у вигляді необмежених повноважень було б несумісним з принципом верховенства права. Отже, закон має з достатньою чіткістю визначати межі такої дискреції, наданої компетентним органам, і порядок її здійснення, з урахуванням законної мети даного заходу, щоб забезпечити особі належний захист від свавільного втручання».

50. Отже, необхідно розглянути «якість» правових положень, які були застосовані в даній справі, зокрема необхідно визначити, чи достатньо чітко вони встановлюють обставини, за яких правоохоронні органи могли здійснювати перегляд кореспонденції заявників.

51. У цьому зв'язку Суд зауважує, що вимоги «пропорційності» втручання, його винятковий та тимчасовий характер передбачені у статті 31 Конституції та статті 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року (див. пп. 25 та 27 вище). Проте ні стаття 187 Кримінально-процесуального кодексу у редакції, яка була чинна під час подій, які розглядаються, ні жодне інше положення законодавства не передбачали механізм, який міг би гарантувати дотримання вищезазначених принципів на практиці. Положення, яке розглядається (див. п. 26 вище), не містить вказівки щодо осіб, до яких застосовуються ці заходи, обставин, за яких вони вживаються, та строків, які мають встановлюватись та дотримуватись. Таким чином, це положення не може бути визнане таким, що є достатньо чітким та детальним, щоб забезпечити відповідний захист

від неналежного втручання органів державної влади у право заявників на повагу до їх приватного життя та кореспонденції.

52. Більше того, Суд має бути впевненим щодо існування адекватного та ефективного захисту від зловживання, оскільки система заходів таємного спостереження, що розроблена для захисту національної безпеки та громадського порядку, пов'язана із ризиком порушення або навіть зруйнування принципів демократії на підставі її захисту (див. вищевказане рішення у справі *Klass and Others v. Germany*, пп. 49–50). Такі гарантії захисту мають бути чітко встановлені законом та мають застосовуватись до нагляду за діяльністю відповідних органів або служб. При наглядових провадженнях мають дотримуватись цінності демократичного суспільства настільки добросовісно, наскільки це можливо, зокрема верховенство права, про що прямо говориться у Преамбулі Конвенції. Верховенство права між іншим (*inter alia*) передбачає, що втручання органів виконавчої влади у права осіб має підлягати ефективному контролю, який зазвичай має здійснюватись судовим органом, щонайменше як останньою інстанцією, оскільки судовий контроль надає найбільші гарантії незалежності, безсторонності та здійснення належного провадження (див. Вищевказане рішення у справі *Klass and Others v. Germany*, п. 55).

53. Суд зауважує, що у цій справі перегляд постанови про накладення арешту на кореспонденцію відповідно до статті 187 Кримінально-процесуального кодексу було передбачено ще на початковій стадії, коли арешт та виїмка кореспонденції були санкціоновані. Проте відповідне законодавство не передбачало жодного проміжного перегляду постанови у розумні проміжки часу або будь-яких строків для такого втручання. Також законодавство не передбачало додаткового залучення судових органів для нагляду за діяльністю правоохоронних органів при здійсненні останніми повноважень, які розглядаються у цій справі. В результаті, постанова про накладення арешту на кореспонденцію заявників залишалась чинною протягом більш ніж одного року після закриття кримінальної справи відносно їх родича п. В., і національні суди жодним чином не відреагували на цей факт.

54. Таким чином, Суд доходить висновку, що це втручання не може розглядатися як таке, що було здійснене «згідно із законом», оскільки законодавство України не визначає з достатньою чіткістю межі та умови здійснення органами влади своїх дискреційних повноважень у сфері, про яку йдеться, та не передбачає достатніх гарантій захисту від свавілля при застосуванні таких заходів спостереження.

Таким чином, у цій справі відбулось порушення статті 8 Конвенції в зв'язку з арештом кореспонденції заявників.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

55. Заявники скаржились на відсутність національних засобів захисту, які б могли забезпечити відшкодування шкоди за незаконне втручання у їх право на повагу до кореспонденції. При цьому вони посилались на статтю 13 Конвенції.

56. Уряд не погодився з цим аргументом. При цьому Уряд посилався на свої попередні заперечення та на статтю 55 Конституції України, яка передбачає право кожного оскаржити будь-які дії органів державної влади до суду.

57. Заявники стверджували, що вони не могли оскаржити постанову про накладення арешту на їх кореспонденцію, оскільки державні органи не були зобов'язані повідомити їх про вжиття таких заходів.

58. Суд повторює свою думку, викладену у вищевказаному рішенні по справі *Klass and Others v. Germany*, (пп. 68–70), що саме таємність вжитих заходів зумовила складність, якщо не неможливість, для особи, стосовно якої вживались ці заходи, за власною ініціативою використовувати засоби захисту, принаймні тоді, коли спостереження триває. Проте у рішенні по справі *Klass and Others v. Germany* було встановлено, що уповноважений державний орган був зобов'язаний проінформувати особу, стосовно якої вживались відповідні заходи, зразу після припинення таких заходів. Крім того, відповідне повідомлення могло не містити інформації щодо цілей застосованого обмеження, а така особа мала декілька доступних засобів захисту. Більше того, у вищевказаній справі Суд взяв до уваги існування системи належного контролю за заходами спостереження, які розглядаються, та визнав, що статтю 13 порушено не було.

59. З наданих Урядом зауважень не вбачається, що законодавство України забезпечує особу, щодо якої вживаються заходи спостереження, належними гарантіями захисту, оскільки законодавство не передбачає обов'язку повідомляти особу про заходи спостереження, які було застосовано відносно неї. Навіть якщо особи, щодо яких вживаються такі заходи, дізнаються про втручання у їх право на повагу до їх кореспонденції, як це відбулось у цій справі, право оскаржити законність такого рішення, гарантоване національним законодавством (див. пп. 25 та 27), на практиці виявилось обмеженим, оскільки існує лише один реальний механізм, який передбачається Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду». На думку Суду, цей Закон містить дуже загальні положення, оскільки він стосується також інших осіб, а не тільки обвинувачених. Але він може забезпечити відшкодування у ситуаціях, подібних до ситуації заявників, коли в ході кримінального провадження щодо третіх осіб відносно заявників було

вжито заходи спостереження. Проте застосування цього Закону та його тлумачення національними судами, як це відбулось у даній справі, здійснювалось не настільки широко, щоб забезпечити належний розгляд скарг інших осіб, а не обвинувачених.

60. Вищенаведені висновки є достатніми для Суду, щоб вирішити, що заявники не мали ефективного засобу захисту, як того вимагає стаття 13 Конвенції, відносно їх скарг за статтею 8 Конвенції щодо перегляду їх поштово-телеграфної кореспонденції.

61. Таким чином, Суд відхиляє попередні заперечення Уряду та вирішує, що у цій справі було порушення статті 13 Конвенції.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

62. Стаття 41 Конвенції зазначає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. Шкода

63. Заявниця вимагала 75 000 євро, і заявник вимагав 50 000 євро як відшкодування шкоди без будь-якого уточнення.

64. Уряд стверджував, що вплив допущеного втручання на права заявників був мінімальним. Уряд вважав, що вимоги заявників були надмірними та невизначеними. Таким чином, Уряд наполягав, що констатація порушення буде достатньою сатисфакцією у цій справі.

65. Суд, здійснюючи свою оцінку на засадах справедливості, присуджує заявниці та заявнику по 1000 євро як відшкодування моральної шкоди.

Б. Судові витрати

66. Заявники не надали жодних вимог щодо компенсації судових витрат. Таким чином, Суд нічого не присуджує.

В. Пеня

67. Суд вважає належним призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку плюс три відсотки.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Вирішує* приєднати попередні заперечення Уряду до розгляду скарги по суті;
2. *Оголошує* прийнятними скарги заявників;
3. *Вирішує*, що відбулося порушення статті 8 Конвенції;
4. *Відхиляє* попередні заперечення Уряду та *вирішує*, що відбулось порушення статті 13 Конвенції;
5. *Вирішує*, що:
 - (а) протягом трьох місяців з моменту, коли рішення стане остаточним згідно з п. 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має сплатити Ользі Волох 1000 євро (одну тисячу євро) як відшкодування моральної шкоди;
 - (б) протягом трьох місяців з моменту, коли рішення стане остаточним згідно з п. 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має сплатити Михайлу Волоху 1000 євро (одну тисячу євро) як відшкодування моральної шкоди;
 - (в) вищевказані суми мають бути конвертовані у національну валюту держави-відповідача на день здійснення платежу;
 - (г) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до повного розрахунку на цю суму нараховуватиметься простий відсоток (simple interest) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, плюс три відсотки;
6. Відхиляє решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою і повідомлено письмово 2 листопада 2006 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
Секретар секції

Пеер ЛОРЕНЦЕН
Голова секції